

ASPECTE NAVALE ALE IEȘIRII TURCIEI DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Olimpiu Manuel Glodarenco

Clauzele navale esențiale ale armistițiului semnat la 30 octombrie de amiralul Calthorpe și de reprezentanții guvernului turc au fost următoarele¹:

- deschiderea Dardanelelor și a Bosforului, și liberul acces la Marea Neagră;
- ocuparea militară de către aliați a forturilor din Dardanele și din Bosfor;
- predarea tuturor navelor de război aflate la aceea oră în apele turcești;
- comunicarea tuturor informațiilor în legătură cu câmpurile de mine;
- obligarea Turciei de a înceta orice relație cu Puterile Centrale.

1. Intrarea aliaților în Constantinopol. La 4 noiembrie, amiralii Calthorpe și Amet au primit de la guvernele lor ordinul de a conduce forțele lor navale la Constantinopol, de îndată ce puteau face acest lucru în cea mai deplină securitate. Imediat au început acțiunile de dragare între Imbros și Marea Marmara, care au durat nouă zile: 13 dragoare britanice au scot 180 de mine aliate și 480 de mine dușmane².

La 12 noiembrie, escadrele franceză și cea engleză, împreună cu nave italiene și grecești, au început trecerea prin Dardanele și au ajuns, pe 13 noiembrie 1918, dimineața, în fața Constantinopolului. În ciuda opoziției guvernului britanic care, în negocierile de armistițiu, se angajase să nu lase să intervină decât trupe britanice și franceze, un batalion italian a fost trimis la Constantinopol, la începutul lui februarie 1919. Executarea clauzelor navale ale armistițiului nu a întâmpinat nici o dificultate, toată flota otomană fiind sechestrată în Cornul de aur și neutralizată. Vasul german GÖEBEN a fost dezarmat la Ismid, submarinul TURQUOISE a fost predat Franței, iar submarinele germane au fost repartizate între marinele aliate³.

La sfârșitul lui decembrie s-a creat, la Constantinopol, o bază navală pentru aprovizionarea cu alimente a forțelor navale din Bosfor și din Marea Neagră, a armatelor de pe Dunăre și din România. Au fost deschise, astfel, baze secundare la Varna, Constanța, apoi la Sevastopol, Odesa și Tendra. Baza de la Salonic și-a pierdut, treptat, din importanță, pe măsură ce a sporit rolul bazei de la Constantinopol, astfel încât Salonicul a ajuns, într-un final, să joace rolul de stație de coordonare a traficului naval. La 17 ianuarie 1919, Divizia de Salonic a redevenit Divizia navală din Orient, sub comandamentul contraamiralului

¹ Z. A. B. Zeman, *A Diplomatic History of the First World War*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1971, p. 378-379.

² Pierre Belleruche, *Histoire de la guerre aero-navale*, Sagittaire, Cours de Vieux-Port, Marseille, 1943, p. 472.

³ *Ibidem*, p. 473.

Exelmans. Scopul principal al noii organizații a fost acela de a asigura serviciile de ariergardă armatelor aliate din Orient, aprovizionarea cu alimente și transportul trupelor, al armamentului și de a gestiona navele de comerț rechiziționate în vederea acestui obiectiv⁴.

La Constantinopol s-au reunit un înalt comisar pentru Marea Britanie (amiralul Calthorpe), un altul pentru Franța (amiralul Amet), un al treilea pentru Italia și un însărcinat cu afaceri grec care au format o comisie care să controleze punerea în execuție a clauzelor armistițiului; de asemenea, fiecare urmărea interesele națiunii pe care o reprezenta. Inițiativele luate de autoritățile militare și navale britanice în legătură cu subiectele de interes general, fără a se raporta la *Comisie*, au determinat guvernul francez să numească un înalt-comisar, apoi să transfere la Constantinopol Cartierul general al generalului Franchet d'Espérey, comandantul șef al armatelor aliate din Orient⁵.

La 8 februarie 1919, generalul d'Espérey și-a făcut o intrare solemnă în capitala otomană. Din acel moment, el a preluat comanda tuturor forțelor terestre și navale prezente în Bosfor, în Marea Marmara și Dardanele, pentru orice acțiune necesară în caz de tulburări. Înalții-comisari și-au păstrat relațiile directe cu guvernul otoman pentru toate problemele diplomatice, comerciale și financiare⁶.

2. Ocuparea portului Smirna. Acțiunile de dragare a minelor în portul Smirna au fost începute la 4 noiembrie 1918 cu 3 nave de dragaj franceze. Întrerupte în urma pierderii vasului CAUDAN, care a dispărut împreună cu întregul echipaj aruncat în aer de o mină, lucrările de dragare au reînceput la sfârșitul lui decembrie și au fost terminate în martie 1919; 158 de mine au fost scoase din mare⁷.

La Smirna, încă de la începutul lui 1919, a domnit a anumită agitație, cauzată de mașinațiile agenților italieni și greci, puțin cam prea îndrăzneți. O afacere legată de impunerea *manu militari* a pavilionului italian la un spital austro-ungar aflat sub pavilion francez a determinat trimiterea la Smirna a cuirasatului DÉMOCRATIE iar, după câteva zile, a cuirasatului italian REGINA ELENA. Calmul a fost restabilit grație bunăvoinței autorităților turcești care s-au străduit să liniștească spiritele⁸.

Incertitudinea privind vilaietul Smirna a creat nemulțumire în rândurile populației. Pentru că tutela grecească nu a fost acceptată, italienii și-au oferit protecția care nu a fost, nici ea, acceptată⁹.

La 16 aprilie, sosirea la Smirna a cuirasatului elen AVEROFF a provocat o oarecare efervescență în colonie, iar Italia a trimis, la rândul ei, cuirasatul DUILIO. Brusc, la 10 mai, *Consiliul suprem de război* a decis ca trupe grecești să ocupe orașul, în conformitate cu articolul VIII din armistițiu, dată fiind lipsa de securitate

⁴ *Ibidem*, p. 475.

⁵ R. Hough, *The Great War at Sea 1914-1918*, Oxford University Press, Oxford, 1983, p.365-367.

⁶ *Ibidem*, p. 371.

⁷ P. Halpern, *A Naval History of World War I*, Naval Institute Press, Annapolis, 1994, p. 498.

⁸ *Ibidem*, p. 499.

⁹ *Ibidem*.

care domnește la Smirna și în împrejurimi. *Consiliul* a precizat că în fortificațiile de la intrare trebuia să se instaleze, mai întâi, detașamentele *Paris* și *Ernest Renan* așteptate pe 12 mai. Francezii urmau să protejeze debarcarea trupelor grecești, iar amiralul Calthrope s-a deplasat la Smirna pe cuirasatul IRON-DUKE¹⁰.

Georges Leygues a făcut remarca potrivit căreia sarcina rezervată marinarilor francezi era extrem de ingrată, pentru că doar ei erau expuși să cadă în mâinile turcilor, declarând că această responsabilitate trebuia să și-o asume toți aliații și, de aceea, a propus ca detașamente ale tuturor navelor aliate să participe la operație. *Consiliul* a decis, atunci, ca detașamente engleze, franceze, italiene și grecești să ocupe fortificațiile, operație care s-a executat la 14 mai fără dificultate, toate bateriile fiind abandonate. O divizie elenă a debarcat pe 15 mai și a avut loc un schimb de focuri cu otomanii care a durat aproximativ două ore, după care au urmat numeroase încăierări și jafuri de magazine turcești. Prezența trupelor grecești la Smirna a provocat, în mediile turcești din Constantinopol, o desperare iritată. Turcii au apreciat că Articolul VIII nu era deloc aplicat, în ochii lor, ocupația greacă și nu cea interaliată însemnând cedarea definitivă a Smirnei guvernului elen, ceea ce ei nu puteau accepta¹¹.

La Budrum, Marmarice și Makry, la fel ca și în Golful Scala Nova de lângă Smirna, italienii au debarcat mereu trupe, ceea ce i-a neliniștit foarte tare pe greci. La 21 mai, forturile pe care le ocupau aliații au fost cedate grecilor, iar amiralul Calthrope s-a întors la Constantinopol. Dominația elenă s-a întins tot mai mult, până departe, în Magnezia, Aidin și Nazili, trecând, astfel, cu mult dincolo de deciziile *Consiliului suprem* comunicate autorităților turcești. Delegația otomană la Conferința de pace a adresat președintelui o serie de proteste formale și amenințătoare¹².

La 18 iulie, *Consiliul suprem* a fixat linia care trebuia să separe zonele de ocupație italiene de cele grecești. În același timp, s-au multiplicat atacurile naționaliștilor turci contra posturilor și soldaților greci izolați. Aidin a fost, aproape în întregime, distrus, numeroase sate fiind incendiate și jefuite.

După o lungă anchetă, care a durat de la 12 august până la 6 octombrie, o *Comisie interaliată* a depus concluzii net defavorabile trupelor grecești: prezența lor, care nu ar fi trebuit să se materializeze decât strict pentru menținerea ordinii, a căpătat caracteristicile unei anexări absolut contrare respectului celorlalte naționalități. Concluzia cerea înlocuirea trupelor grecești cu trupe aliate. Într-o scrisoare din 18 noiembrie, *Consiliul suprem* a amintit lui Venizelos că ocupația Smirnei a fost, întotdeauna, considerată ca o măsură provizorie și Conferința de pace va decide soarta diferitelor regiuni ale Imperiului Otoman¹³.

¹⁰ R. Hough, *op. cit.*, p.378-379.

¹¹ *Ibidem*, p. 385.

¹² *Ibidem*, p. 388.

¹³ *Ibidem*, p. 392.

În tratatul de la Sevres (10 august 1920), soarta Smirnei a fost prezentată destul de ambiguu. Articolul 69 stipula, într-adevăr că *orașul Smirna și teritoriile descrise la articolul 66 rămân sub suveranitatea otomană; totuși, Turcia transferă guvernului elen exercițiul drepturilor sale de suveranitate asupra orașului Smirna și menționatele teritorii*¹⁴.

Tratatul de la Sevres nu a fost ratificat de adunarea de la Agora, Turcia rămânând în stare de război. Trupele naționaliste conduse de Mustafa Kemal Pașa au străpuns frontul grecesc la Afium Kara Hissar, pe 26 august 1922. La 9 septembrie, trupele grecești au evacuat, complet și definitiv, vilaietul și orașul Smirna unde, pe data de 13, a izbucnit un incendiu devastator. Tratatul de la Lausanne (1 februarie 1923) a consacrat victoria armatelor otomane, toată Asia Mică rămânând teritoriu turcesc¹⁵.

3. Problema zonelor de influență din Siria. La 6 octombrie 1918, armatele turcești au evacuat Libanul și Siria, iar contraamiralul Varney, comandantul Diviziei de Siria, a rămas la Beirut. Nave de luptă franceze au ajuns, pe 12, la Tripoli și pe 13 la Latakieh. Pe 13 noiembrie, Alexandrette a fost ocupată de trupele franceze aduse din Beirut pe vasele aparținând Diviziei de Siria. În cursul acțiunilor de dragaj care au început imediat în fața intrării în golf, dragorul PAVOT a explodat datorită contactului cu o mină¹⁶.

La Londra, *Comitetul interaliat al blocadei* a decis, pe 17 decembrie, să ridice blocada de pe coastele Siriei, Palestinei și Mesopotamiei. Estimând că nu trebuia lăsat un comerț total liber în această zonă, că era nevoie de un comerț constrâns pentru a evita acumulările de stocuri în aceste țări și scumpirea vieții în Franța, guvernul francez a ordonat amiralului Gauchet, pe 22 decembrie, să ridice blocada doar între Egipt și Ras Ibn Hani, la nord de Latakieh¹⁷.

La 6 februarie 1919, *Comitetul* a propus să se ridice blocada de pe coastele Turciei și Bulgariei, aceeași măsură fiind luată pe 21 februarie pentru toate coastele Siriei și Caramaniei. Rămânea dreptul de vizită pentru toate navele cu destinație spre porturile dușmane, pentru a putea fi confiscate transporturile de materiale de război¹⁸.

Soluționarea problemei siriene a fost lungă și laborioasă, din cauza lipsei de precizie a originilor ei și a zelului, uneori supărător, al unor reprezentanți ai guvernului britanic. Litigiul a fost dominat de acordul franco-britanic din 1916, numit *acordul Sykes - Picot*, care împărțea teritoriile cuprinse între coastele Siriei și Golful Persic în trei zone: zona costieră a Siriei și a Ciliciei atribuită Franței, Mesopotamia de Jos atribuită Angliei și, între acestea două, un regat arab împărțit în două părți, partea de nord plasată sub influența Franței, și cea de sud sub a Angliei¹⁹.

¹⁴ D. Lloyd George, *War Memoirs*, vol. 2, Odhams Press, London, p. 394.

¹⁵ Djemal Pasha, *Memories of a Turkish Statesman, 1913-1919*, Hutchinson, London, 1922, p.459-462.

¹⁶ S. W. C. Pack, *Sea Power in the Mediterranean*, Arthur Barker, London, 1971, p. 468.

¹⁷ *Ibidem*, p. 477.

¹⁸ *Ibidem*, p. 479.

¹⁹ G. P. Gooch, *Recent Revelations of European Diplomacy*, Longmans, Green & Co., London, 1940, p. 549.

Tratatul secret din octombrie 1915, dintre Anglia și marele șerif de la Mecca, promisese acest regat unuia dintre fiii șerifului, emirului Fayçal. Atunci când emirul a ajuns la Beirut, la sfârșitul lui octombrie 1918, generalul Allenby, comandantul șef de care depindeau toate autoritățile militare și civile franceze, a redactat o serie de instrucțiuni privind gestionarea teritoriilor dușmane ocupate, instrucțiuni conform cărora se atribuia administrației șerifului partea numită *regatul arab*, prevăzută în *acordul Sykes-Picot*, dar și o parte din zona franceză de un interes capital: districtele Baalbeck, Racheya și Bekka, regiuni de culturi indispensabile vieții din Liban²⁰.

Ostilitatea libanezilor și a creștinilor, în general, contra autorității unui principe arab, a provocat o reacție brutală a musulmanilor. De fapt, aceștia aveau o încredere limitată în Fayçal, chiar plină de animozitate, de exemplu, atunci când a decretat serviciul militar obligatoriu; rezultatul acestei măsuri a fost că în țară au apărut numeroase bande de briganzi înarmați. Dezordinea părea că nu se mai sfârșește: libanezii și sirienii întrebau ce făcea Franța care nu era reprezentată de nici o forță militară. Abia la 15 septembrie 1919, un acord între Clemenceau și Lloyd George a înlocuit trupele britanice cu trupe franceze în zona franceză limitată prin *acordul Sykes-Picot* (zona albastră). Dar, atunci când generalul Gouraud a sosit la Beirut, la 21 noiembrie, generalul Allenby i-a comunicat un ordin al guvernului său, confirmat ulterior de premierul Clemenceau, ordin prin care regiunea Bekka nu trebuia ocupată de trupele franceze. Într-adevăr, guvernul francez pregătea, în acel moment, un acord secret cu Fayçal, prezent la Paris, care afirma că era complet de acord cu ideea de a colabora cu Franța²¹.

Fayçal s-a întors la Beirut pe 14 ianuarie 1920. Lăsându-se influențat de partidul extremist sirian, el s-a proclamat rege al Siriei la Damasc, la 8 martie. La începutul lui aprilie, generalul Gouraud a arestat șapte consilieri administrativi din Liban care, însărcinați de Fayçal, se duceau spre Damasc pentru a cere atașarea Libanului la regatul sirian și excluderea Franței din întreaga Sirie. La 14 iulie 1920, Gouraud i-a adresat lui Fayçal un ultimatum, cerând garanții imediate, ultimatum care expira la data de 20 iulie. În aceste condiții, trupele franceze s-au îndreptat spre Damasc, au pus pe fugă două divizii ale șerifului Fayçal care, de asemenea, a fugit, iar Damasc-ul a fost ocupat, fiind, apoi, urmat de Alep și Homs²².

În Cilicia, trupele franceze au înlocuit, în decembrie 1919, trupele britanice din zona albastră. Atacate de trupele *kemaliste*, din lipsă de materiale și de hrană, ele a trebuit să evacueze Marakech-ul, apoi Urfa și Aintab, în februarie 1920. Reîntărite, acestea au recucerit Aintab, iar Mustafa Kemal a propus un armistițiu de 20 de zile, armistițiu acceptat de Gouraud la 30 mai. Cu o jumătate de oră înainte de încetarea acestui armistițiu, la 18 iunie, *kemaliștii* au reluat ostilitățile și au atacat Mersina, care a fost salvată grație tunurilor de pe navele franceze din radă.

²⁰ *Ibidem*, p. 562.

²¹ *Ibidem*, p.563-567.

²² *Ibidem*, p. 567.

Trupele franceze au rezistat cu greu până în octombrie 1920, moment în care nimicirea Armatei de Orient a îngăduit trimiterea de întăriri în Siria și Silicia²³.

Tratatul de la Sevres (10 august 1920) a restrâns zona franceză care, din acel moment, a fost limitată la nord de o linie est-vest care lasă Turciei localitățile Adana și Marakech. Acest tratat nu a fost ratificat de Angora și ostilitățile au continuat. În februarie 1921, generalul Gouraud a recucerit Aintab. Acordul de la Angora a pus capăt stării de război între Franța și Turcia și a fixat, definitiv, limitele influenței franceze care urmau a fi ratificate prin tratatul de la Lausanne, la 24 iulie 1923²⁴.

Tratatul de la Lausanne a eliminat regatul arab prevăzut prin *acordul Sykes-Picot*, nerecunoscând decât o zonă plasată sub mandat francez care cuprindea Damasc și Homs, o zonă sub mandat englez în Mesopotamia, și regatul Iraq, acordat de englezi lui Fayçal. Italia a primit insulele din arhipelagul Dodecanez, din Marea Egee, iar Anglia a primit Ciprul; Turcia a renunțat la toate drepturile asupra Egiptului și Sudanului. O convenție anexă a tratatului a fixat regimul strâmtorilor Bosfor și Dardanele, acordând, tuturor, libertatea de trecere și de navigație²⁵.

NAVAL ASPECTS OF TURKEY OUT OF WORLD WAR

Abstract

The treaty eliminated the Arab kingdom covered by the agreement Sykes-Picot. It acknowledged only one area placed under French mandate which included Damascus and Homs, an area mandated by English in Mesopotamia and Iraq kingdom, the British gave to Fayçal. Italy received the Dodecanese islands in the Aegean archipelago and Britain received Cyprus. Turkey renounced all rights in Egypt and Sudan. An agreement attached annex of the treaty set the rules of Bosphorus and Dardanelles straits, giving all the freedom of movement and navigation.

²³ *Ibidem*, p. 569.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 572.